

ZOR OLUR CİĞER ACISI!

Tayfun Haykır

Mahşerde davacın var Kızılırmak...

■ Varlığını idrak etmek ve anlamlı hâle getirmek insanoğlunun çözmekte zorlandığı, en çetrefil meselelerden olagelmıştır. Müspet bilimler her ne kadar tabiatla mücadelesinde insana galibiyetler sağlasa, konfor ve hâkimiyet alanı açsa da sorun “varoluş”u idrak olunca birçok soruya net cevaplar bulunamamıştır. Zihninde ve kalbinde beliren sorulara cevap aramaya koyulan insanın uğrak noktalarından biri hiç şüphe yok ki sanat olmuştur. Çünkü sanat, müspet bilimlerin netlik arayışının tersine arada kalmışlıkların, ikircikli hâllerin, akışkanın tabiri caizse soyutun izine düşer, netlikle arasına mesafe koyar.

Sanata sığınan kimi insan sorularının cevabını taşı yontarak, kimi renklerin âlemine dalarak, kimi de söze ve ezgiye yönelerek bulmaya çalışmıştır. Her bir sanat dalının sınırları ve etki düzeyi kendi gücünün yanı sıra sanatkârın kişisel maharetiyle belirginleşse de özellikle sözün ve müziğin bu bağlamdaki etkisi bana daha güçlü gibi gelmektedir. Sözün yazıyla buluşmasına bir de ezgi eklenince âdeta ortaya bir ölümsüzlük zırhı çıkıyor...

Ezgiyle buluşan kıymetli sözler, çağları aşıyor ve her çağın kendi ruhuna uygun bir hâle bürünme yeteneğini göstererek edebî bir ebediyet kazanıyor. Bu edebî ebediyeti ortaya çıkaran ruh hâlinin bir cephesini mutluluk, diğer cephesini ise hüznün oluşturmakta. Böyle olmakla birlikte insanoğlu şunu çok iyi bilmektedir ki yaşadığı her an, birkaç saniye sonra mazileşecektir ve hiç şüphe yok ki en büyük alacaklı mazidir. Çünkü mazi, yaşattığı güzellikleri birer hüzne, ızdıraba dönüştürüp sürekli alacağını tahsile gayret eder. Bundan dolayıdır ki geriye baktığımızda hüznünü en çok hissettiğimiz anlar, geçmişte kalan en mutlu anlarımızdır. Bir daha dönülemeyecek, tekraren yaşanamayacak geçmiş... Söz ile ezginin kesişimine bu bakış açısıyla

bakıldığında en etkileyici eserlerin hüznün, acının üzerine bina edildiği görülecektir.

Orta Anadolu bozkırlarında dünyaya gelen, hassas gönüllü bir şair ağabeyim bir gün bana “*Biliyor musun kardeşim, en çok bozlak ve blues dinlemeyi seviyorum ve ikisini birbirine çok benzetiyorum.*” demişti. Kendini hüznün rengi “mavi” ile özdeşleştiren *blues*, Afrika kökenli Amerikalıların acılarını gitar ezgileriyle dile getirdikleri bir müzik türü. Çılgınlık ve kendine özgü ezgi iniş-çıkışları *blues*’u apayrı bir söz-ezgi harmanı yapmış. Bu yönleri ile *blues* ve bozlak karşılaştırıldığında şairin tespitine hak verdirecek birçok benzer nokta bulmak mümkün. Orta Anadolu bozkırlarının “boz” renkli hüznü de bozlakların genel karakterini oluşturuyor. Hem kıraç bozkır tabiatı hem de hayatın akışından kaynaklı bu coğrafyaya ait olumsuzluklar, zor şartlar bozlağı var edecek insani acıların, hüznlerin çıkış noktası oluyor. Divan sazının kimi zaman çok dikleşen kimi zaman ise neredeyse suskunlaşan matemî ezgileri ile insani dramı anlatan sözler fonu kül renkli sahnelerle dönüşüyor bozlaklarda. Yoksulluk, gurbet, hastalık, göç, savaş, ölüm, aşk ve insanın belini bükten daha nice zorluklar, acılar önce dizelere dökülmüş sonra bozlak ezgilerine bürünmüş.

Anadolu insanı yaşadığı ve benliğinde iz bırakan anları, sözlü kültür geleneğimizin en önemli manzum türlerinden olan destan formunda işlemiş ve gönlünden taşanları dillerde kayıt altına almıştır. Yaşanan bu önemli anın tahkiye edildiği destanlar, hacim itibarıyla uzayabilmektedir. Ancak destanlaşan manzum metnin tahkiesini en öz şekilde verecek en sarsıcı/edebî dizeler zaman içinde saz ehlinin, ozanların ezgileriyle buluşur, yani havalandırılır. En kristalize hâline ulaşan sözlerin Orta Anadolu Türkmen-Abdal geleneği dairesindeki ezgilerle harmanlamasıyla/havalanmasıyla vücut bulur bazı bozlaklar...

Sanırım bu tür bozlaklara verilebilecek en nitelikli örneklerden biri “Kızılırmak Bozlağı”dır. Bugünkü Hirfanlı Barajı’nın kıyısında kalan Toklumen adlı köyde henüz barajın yapılmadığı dönemlerde yaşayan Âşık Sait, oğlu Nuri ve yeğeni Zilfi’nin Kızılırmak’ta boğulup can vermeleri üzerine bir ağıt yakar. Bozkırlarda kıtlığın kol gezdiği zamanlardır... Yiyecek derdine düşen evlerin çocuklarından Nuri ile Zilfi mantar toplamak için ırmağın karşısına geçmek isterler. Nuri, babası Sait Usta’nın kayıgını alır ve Zilfi ile kayığa binerler ancak kayık karşıya ulaşmadan alabora olur ve iki genç Kızılırmak’ın sularına son nefeslerini bırakır.

Hem oğlunu hem de yeğenini kaybeden Kırşehir yöresinin bilinen en eski âşıklarından Sait Usta, mahşerde bile davacı olacağı Kızılırmak’a duyduğu öfkesini acıyla dile getirir. Bu acı, yörede derinden hissedilir ve zamanla ağıtın üç dörtlüğünden oluşan bir bozlak çıkar ortaya. Öyle ki Kırşehir abdallığı ve bozlakları içinde özel bir yeri olan, çokça icra edilen bu bozlak en neşeli günler olan düğünlerde dahi havalandırılır. En neşeli günde ortak acıyı yâd etmek, kültürel kod oluşturmak açısından hayli dikkate değer olsa gerek...

“Kızılırmak Bozla-
ğı”nı kimin hava-
landırıldığını bilmek
mümkün müdür, o
ezgileri ilk icra ede-
ni bilen var mıdır
bilmiyorum. Birçok
ozan havalandırdı...
Ancak bu bozlağı,
Sait Usta’nın çektiği
ciğer acısını en his-
li şekilde hissedip
havalandıran, ça-
lıp söyleyen “bence”
-adı ehli tarafından
iyi bilinen- Çekiç
Ali’dir. Neşet Ertaş
ile babası Muharrem
Ertaş arasındaki ku-
şak içinde sayılabi-
lecek en önemli boz-

lak ustalarından olan Çekiç Ali’ye, bağlamanın perdelerine parmaklarını çekiç
gibi sert vurduğu için bu lakap verilmiş. Resmî kayıtlarda adı-soyadı Ali Ersan
iken lakabı soyadının önüne geçmiş ve bir müddet sonra “Ersan” olan soyadını
usta, “Çekiç” olarak değiştirmiştir. Çekiç Ali, hem bağlama icrasındaki ustalı-
ğı hem de sesinin etkileyiciliğiyle bozlak kültürü içinde çok önemli bir yere
sahiptir ancak 41 gibi çok erken bir yaşta vefat ettiği için ardında kayıt altına
alınmış çok fazla eser bırakamamıştır. Kayıt altına alınanlar ise onun gök kub-
beye saldığı büyük çılgılığı ve sazından çıkan kendine has nağmeleri idrak ve
hissetmek için kâfi... “Bozkırın Tezenesi” Neşet Ertaş’ın, Çekiç Ali’nin kendi
üstündeki tesiri anlatmak için “O, bağlamanın pehlivanıydı.” sözünü burada
anmak ayrıca yerinde olacaktır.

Bir gün yolunuz Kızılırmak kenarından geçerse Çekiç Ali’nin sesinden ve sa-
zından Aşık Sait’in acısına kulak verin. Üzerinizdeki gök ile ayaklarınız altın-
daki bozkırın enginliği sizi sarıp kuşatacaktır. Eminim bozkırlarda çekilen
acıların bozlak adlı mucizevi bir müzikal tavra nasıl dönüştüğünü, Türkçenin
muazzam imkânlarıyla işlenen bir feryadın nasıl ciğer deldiğini siz de şu söz-
lerin düşündürdükleri arasında derinden hissedeceksiniz:

*Kızılırmak da etrafın dağ mıdır?
Eteğin de lale, sümbül bağ mıdır?
Haber vermezler oy Nuri'm sağ mıdır?
Nuri'yi kenara çal Kızılırmak...*

*Engin uçar şu ırmağın kuşları,
Sızılıyor yüreğimin başları.
Ne'ttin adadaki kanlı leşleri?
Mahşerde davacın var Kızılırmak...*

*Der Sait'im arşa çıktı figanım!
Elimden uçurdum bir çift doğanım¹!
Biri yeğenim de biri ciğerim...
Ciğerin acısı zor Kızılırmak...*

1 Âşık Sait, burada “bir çift doğanım” derken hem oğlu ve yeğenini doğan adlı kuşa benzetmiş hem de onların aynı dönemde doğduklarını, dünyaya geldiklerini, akran olduklarını kastederek sözü ustaca tevriyeli bir edayla söylemiştir.